

Õpitegevused tunnis

PROJEKTI “PROFESSIONAALNE EESTIKEELNE ÕPETAJA MITMEKEELSES KLASSIS” teise aasta klasside 2021. a sügisel läbi viidud seireuuringu tulemused

Reili Argus, Marilyn Meristo

1. Sissejuhatuseks

Pilootprogrammi “Professionaalne eestikeelne õpetaja mitmekeelses klassis” raames alustasid projektiõpetajad tööd 2020. aasta sügisel. Projekti alguses ja esimese õppeaasta lõpus uuriti õpetajate hoiakuid ja õpilaste keeleoskust. Õpetaja tunnitegevusi siiani vaadeldud ei ole. Seetõttu on siinse uuringu eesmärk anda ülevaade:

- 1) mis keeles ja kui suures mahus toimub õppetöö projektiõpetaja klassides (enamasti 2. klass, paar 3. klassi) ehk mis keelt kui suures mahus õpetaja ja õpilased tegelikult õpituatsioonis kasutavad;
- 2) milliseid õpitemgevusi tehakse a) eesti keele tunnis, b) teistes ainetundides;
- 3) kuivõrd ja mille poolest erinevad kolme tüüpi koolid:
 - a. eestikeelse õppekeelega koolid, kus on klassis rohkem kui kuus mitte eesti kodukeelega õpilast;
 - b. eestikeelse õppega koolid, kus on klassis suur osa, st isegi üle poole õpilastest vene kodukeelega;
 - c. venekeelse õppega koolid, mis on liitunud eestikeelse õpetaja projektiga ning kus osa õppetööst toimub eesti keeles;
- 4) millised on sagedasemad keeleõppemeetodid, mida õpetajad kasutavad;
- 5) kas vaatlustest ilmneb ka midagi sellist, mis tingib projektiõpetajate edasist koolitusvajadust mingil kindlal teemal?

2. Meetodi ja valimi kirjeldus

Uuringu käigus külastasid projekti vaatlejad ajavahemikus 11.10–13.12 kõiki projekti koole. Kokku kuulus vaatluse alla 19 klassikomplekti 14 koolist. Vaadeldud koolid olid:

- a) koolid, kus toimub eestikeelne õpe, kuid kus on klassis rohkem kui kuus muukeelset last: Haabneeme Kool, Kallavere Keskkool (kaks klassikomplekti);
- b) koolid, kus on eestikeelne õpe, kuid kus suurem osa õpilastest on vene kodukeelega: Kohtla-Järve Järve Kool, Tallinna Laagna Gümnaasium, Sillamäe Eesti Põhikool (kaks klassikomplekti), Sinimäe Põhikool, Tallinna Kuristiku Gümnaasium (kaks klassikomplekti) ja Illuka Kool;
- c) vene õppekeelega koolid, kus õppetöö toimub osa ainetes eesti keeles: Tartu Annelinna Gümnaasium (kaks klassikomplekti), Sillamäe Vanalinna Kool (kaks klassikomplekti), Maardu Gümnaasium, Kohtla-Järve Ahtme Põhikool, Kohtla-Järve Tammiku Põhikool ja Jõhvi Vene Põhikool.

Vaatlejateks olid valdavalt Tallinna Ülikooli magistriastme üliõpilased. Vaatleja viibis vaatlusaluse klassiga (projektis teist aastat osalev klass) ühe koolipäeva ning märkis u 5-minutilise täpsusega üles kõik tegevused, mida koolipäeva jooksul tundides tehti. Samuti täitis ta õpetaja kasutatud strateegiate ja meetodite kohta etteantud küsimustiku. Kokku vaatles kümme vaatlejat 90 ainetundi, millest kõige suurema osa moodustasid eesti keele tunnid, mida oli kokku 29.

Küsimustikus vaadeldi:

- 1) tunni ülesehitust;
- 2) tunni eesmärgistamist, õppe diferentseerimist, metoodilisi võtteid (kokku 25 küsimust, mis puudutasid nt paaris- või rühmatöö tegemist, õpilaste kaasamist, aktiveerimist, vigadele tähelepanu juhtimise strateegiaid, õpetamisvõtteid). Ploki küsimuste skaala oli kolmeastmeline (“ei tee üldse”, “teeb vähesel määral”, “teeb piisavalt”);
- 3) eri keelte kasutamist tunnis (vaatlejal tuli hinnata nii õpilaste kui ka õpetajate eri keelte kasutamist protsentuaalselt).

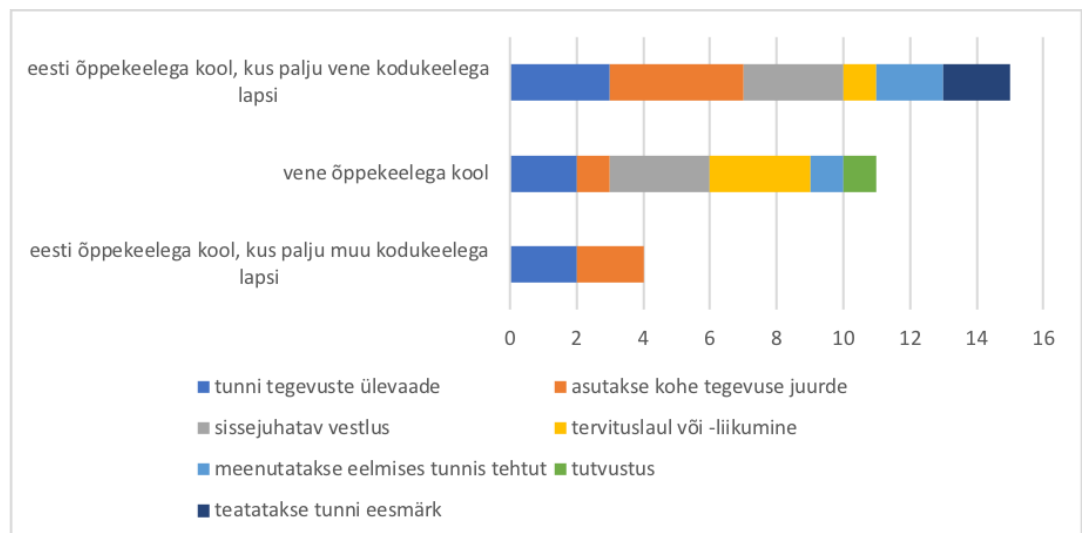
Järgnevas analüüsis vaadeldakse kõigepealt tunni ülesehitust, seejärel eri osaoskusi sisaldavaid tegevusi, õpetajate kasutatud õpistrateegiaid ning viimase osana eri keelte kasutamist tundides.

3. Tundide ülesehitus

3.1. Tunni alustamine

Tundide ülesehitust vaadeldi nii kolme koolirühma kui ka eri ainete võrdluses.

1. Eesti keele tund: 1) eesti õppekeelega koolides (kokku neli tundi) alustatakse tundi kahel juhul tunni tegevuste ülevaatega (“Mis me täna teeme”), kahel juhul minnakse kohe tegevuste juurde; 2) vene õppekeelega koolides (kokku 11 tundi) alustatakse kolmel korral sissejuhatava vestlusega, nt arutatakse, mis oli söögiks, mis päev on täna, homme jne, kahel juhul alustatakse tervituslaulu või liikumisega, nt “Lapsed tõusevad püsti, harjutus käte ja jalgadega koos luuletusega” või “lapsed tõusevad ja tervitavad õpetajat (“lauluga sind tervitan, tere-tere-tere”)), ühel juhul alustatakse tunni tegevuste loetlemisega ning üksikutel juhtudel alustatakse nt sellest, et meenutatakse eelmises tunnis tehtut, tutvustatakse ennast (vaatlejale) või asutakse kohe tegevuse juurde; 3) eesti õppekeelega koolides, kus on palju vene kodukeelega lapsi (kokku 15 tundi) on ka tundi alustavate tegevuste ring lai: alustatakse kolmel korral plaanitavate tegevuste tutvustamisega, kahel juhul teatatakse tunni eesmärk, samuti kahel korral alustatakse vestlusingiga või tuletatakse meelde eelmise tunni teema. Kooli tüübist lähtuvaid suuri erinevusi eesti keele tunni alustamisel ei olnud, pisut torkas silma, et vene õppekeelega koolis alustatakse eesti keele tundi veidi sagedamini püstitõusmise ja õpetaja tervitamisega (vt joonis 1), samuti paistis vaatlejate üles märgitud vestlusküsimustest, et neis koolides kasutatud sissejuhatavad küsimused olid üsna sarnased („Mis päev täna on?“, „Mis tund meil on?“ jne).

Joonis 1. Eesti keele tunni alustamine

2. Teised keeletunnid

Vaatluses oli kolm inglise keele tundi ning nende põhjal ei saa koolitüübiti erisusi määrata. Ühel juhul alustati tundi puudujate küsimisega, teist tundi

alustati eesseisvate tegevuste tutvustamisega ning kolmandat sissejuhatava vestlusega.

3. Matemaatika

Matemaatikatunde oli vaadeldud tundide hulgas kokku 15. Kooli tüübiti olulisi erinevusi ei ole võimalik täheldada, sest kõiki tüüpi koolides matemaatikatunde vaadeldud päeval ei olnud. Pigem iseloomustab matemaatikatunni algust see, et asutakse ilma sissejuhatusega kohe mõne tunni tegevuse (ülesannete või kontrolltöö) juurde. Ainult ühel korral selgitatakse õpilastele, mis on tunni eesmärk, ja kolmel korral antakse ülevaade planeeritavatest tegevustest. Sageli alustatakse tundi konkreetse praktilise tegevusega, nt otsitakse välja vihikud, kuhu ülesandeid tegema hakata, või kontrollitakse töövahendite olemasolu. Ühel korral alustatakse vestlusega: lastelt küsitakse enesetunde kohta, samal ajal on nukukujulisel tahvil kriidiga naerunägu, lapsed vastavad algul vene, siis eesti keeles. Ühel korral algab tund distsipliini loomisega – tuletatakse meelde, et laudade vahel ei joosta.

4. Inimeseõpetuse tunde oli vaadeldud tundide hulgas kuus. Ühel korral tutvustati tunni eesmärke, kahel juhul tutvustati tunni teemat ning kahel juhul alustati vestlusega. Tunde oli aga kokku liiga vähe selleks, et koolitüübiti oleks võimalik tunni alustamise erisustest rääkida.
5. Loodusõpetuse tunde vaadeldi samuti kuuel korral. Ühel korral eesmärgistati tund, kahel korral esitati tunni tegevuste kirjeldus ning kahel korral tuletati meelde eelmises tunnis õpitut (nt mida on taimede kohta seni õpitud, meenutati eestikeelseid taimenimetusi), ühel korral alustati sissejuhatava vestlusega (“Tervitatakse, õpetaja küsib, mis päev täna on, mis tund on.”).
6. Kunsti- või käsitöötunde vaadeldi üheksal korral. Tundi eesmärgistati ühel korral ning ühel korral tutvustati ees ootavaid tegevusi. Enamasti alustati praktiliste toimingutega, nt puhastati enda töökoht, kontrolliti, kas töövahendid on laual, või riputati üles eelmises tunnis ja kodus tehtud tööd. Laagna gümnaasiumis algas käsitöötund sellega, et õpetaja kuvas töövahendite nimekirja tahvlile ja õpilased pidid iga töövahendi nimetamise ajal tõstma enda vastava töövahendi üles ja näitama, et neil see olemas on. Seega oli tegemist ülesandega, mis toetas keeleõpet. Ühel korral asuti eelmises tunnis pooleli jäänud töö juurde. Sissejuhatavat vestlust tunni alustamisel ei kasutatud.
7. Muusikatunde oli vaadeldud tundide hulgas kaheksa. Kolmel korral alustati tundi kas hääle lahtilaulmise või hingamisharjutustega. Sageli ei olegi muusikatunnil selget tunni alustamise faasi: kas tegeletakse saali mineku või

saalis kogunemisega, hakatakse kohe laulu teksti lugema või lausa riieldakse, nt stiilis “Kus on nimesildid? Kus on sinu vihik jne. ... Enne ei saa alustada”. Kuna muusikatunnid kõigis koolitüüpides vaatluse all ei olnud, ei ole võimalik tunni alustamise erisusi eri tüüpi koolides välja tuua.

8. Kehalise kasvatuse tundidest (üheksa tundi) oli suurem osa ujumistunde. Kehalise kasvatuse tundide alguses enamasti alustuseks rivistuti (neljal juhul) ja/või kontrolliti kohalolekut. Ühel juhul alustavat tegevust ei olnud ja mindi kohe soojendusjooksule.

Kokkuvõtteks võib öelda, et suur osa vaadeldud tundidest algas tunni eesmärkide tutvustamisega (vaatlejad olid teinud küsimustelehele vastava märke). Üksikutes tundides seda ei tehtud ja sama õpetaja võis ühes tunnis seda teha ja teises mitte. Samas selgus tunni sisu lahtikirjutustest, et enamasti öeldi tunni alguses kas lihtsalt teema või ees ootavad tegevused ning õpieesmärki ei sõnastatud. Seega võib öelda, et tundide eesmärgistamine oli puudulik, lastele küll loetleti üles tunni tegevused, kuid kordagi ei sõnastatud tunni eesmärke õppija seisukohast (ehk asuti tunni juurde ütlema, mis selles tunnis tuleks selgeks saada).

Tunni alustamise viisid erinesid nii koolitüübiti (vene õppekeele koolides näiteks eesmärgistati eesti keele tunde harvem, rohkem oli formaalseid tunniausutusviise, nt tutvustasid õpilased end vaatlejale vms) kui ka aineti: vestlusega alustati enamasti eesti keele tunde, matemaatika- ja käsitöö- või kunstitunnid algasid sageli praktiliste korralduslike tegevustega või alustati kohe mingit tööd. Samuti paistsid mõnevõrra negatiivsena silma muusikatunnid, kus alustamisrituaal või soojendusfaas sageli puudus ning kus tund võis alata ka õpetajapoolse tõrelemisega.

3.2. Tunni õpitegevused. Eri osaoskuste arendamine eesti keele tundides

Tunni õpitegevuste analüüsi eesmärk oli saada ülevaade eesti keele tundide ülesehitusest, eri osaoskuste arendamise võtetest ning võrrelda osaoskuste arendamist eri ainetundides kolme koolitüübi lõikes.

Analüüsiks liigitati vaadeldud 29 eesti keele tunni kõik tegevused lähtuvalt sellest, millise osaoskuse (kõnelemise, lugemise, kirjutamise ja kuulamise) kasutamist see tegevus kõige rohkem sisaldas. Kui üks õpitegevus sisaldas võrdselt kahe osaoskuse rakendamist (nt tehti sõnavaraülesannet, kus tuli sõna valjusti teistele öelda ja see ka töölehele kirja panna), liigitas see tegevus nii kirjutamise kui ka kõnelemise alla. Kõik tegevused, mis ei sisaldanud otseselt õppimist (nt kodutöö juhiste andmine, virgutusvõimlemine), jäid analüüsist kõrvale. Analüüsi eesmärk oli vaadelda, kas eri osaoskusi arendatakse tundides tasakaalustatult ning kui võrd tegeletakse kindlat osaoskust sisaldavate õpitegevuste käigus nende oskuste teadliku arendamisega.

Kõnelemist sisaldavad õpitegevused

1. Eestikeelsed koolid, kus on klassis mõned muukeelsed lapsed (valimis on kaks sellist kooli, kokku vaadeldi nelja eesti keele tundi, sh üht lugemistundi)

Kõnelemist sisaldas vaadeldud tundides üks ülesanne, mille eesmärk oli arendada võõrsõnade tundmise oskust (sõnamäng, kus õpetaja ütles sõna ja õpilane pidi jätkama sõnaketti selle sõna viimase tähega). Spetsiaalselt kõnelemisoskuse arendamiseks mõeldud tegevusi vaadeldud tundides ei tehtud.

2. Eestikeelsed koolid, kus on rohkem kui 10 muukeelset (enamasti venekeelset) õpilast (vaadeldi 16 eesti keele tundi, millest 13 tunnis tehti selliseid tegevusi, mille käigus lapsed said võimaluse rääkida)

Kõige tavalisem oli vaadeldud tundides tunni alustamine sissejuhatava vestlusega (kaheksas tunnis). Vestluse teema võis olla see, mida eelmises tunnis õpiti, kuid enamasti räägiti sellest, mis päev, aastaaeg või tund on. Paaril korral vesteldi jõuludest ja ühel korral sellest, mida vaheajal tehti.

Ühel korral (Tartu Annelinna gümnaasiumis) võeti tund kokku samuti vestluse vormis: korraliti üle õpitud reegel, arutati koos õpilastega, mida tunnis tehti, mis selgeks sai.

Kasutussageduselt järgmine kõnelemist sisaldav õpitegevuse tüüp oli eelneva, enamasti lugemisülesande, aga ka muude ülesannete põhine arutlus (kasutati kokku seitsmel korral). Sellised ülesanded eeldasid oskust millestki pikemalt rääkida, midagi (nt enda kujutletavat ametit) tutvustada. Kahel korral kasutati ka lihtsamatele küsimustele (nt “Mida sulle teha meeldib?”, “Mis on sinu lemmikvärv?”) vastamise ülesannet. Neis ülesannetes olid aga küsimused valmis kujul (lipikutel või kaartidel) kirja pandud ja lapsed said neid sealt maha lugeda.

Kõnelemist sisaldasid ka sõnavara ja grammatikaoskust arendavad tegevused: sõnavara omandamiseks kasutatavates mängudes pidid õpilased midagi, nt objekte või tegevusi nimetama, õigekirja arendavates harjutustes tuli õpilastel valida õigesti kirjutatud sõna ja see valjusti teistele öelda.

3. Vene õppekeelega koolid, kus osa aineid õpetatakse eesti keeles (kokku vaadeldi üheksat tundi, igas tunnis oli ülesandeid, kus õpilased said rääkida)

Kõige tavalisem kõnelemist sisaldav tegevus oli tundi sissejuhatav vestlus (nt “Mis päev on?”, “Praegu on jõulud tulemas, mida jõulude ajal tehakse?”, “Kes keegi on?”, “Meie klassi reeglid on ...” jms), mida kasutati kokku seitsmel korral. Ühes tunnis kasutas õpetaja ka kokkuvõtvat vestlust (“Mis jäi meelde?”, “Mis meeldis, mis mitte?”). Pikemat arutlust eeldavaid vestlusi oli kasutatud kolmes tunnis. Ühes tunnis tekitas õpetaja vestluse mitmel

korral, arutleti selle üle, mis pühad on jõulud, millised on jõulutoidud, kuidas eri riikides jõule tähistatakse. Pildi põhjal küsimustele vastamist kasutati kahes eesti keele tunnis.

Rääkimise komponent sisaldas ka sõnavara õppimise ülesandeis, kus õpilastel tuli kas uusi sõnu valjult korrata (ühel korral) või nähtud tegevust, olendit vm nimetada (ühelsal korral). Valjusti kordamisega õpiti ka grammatikat, pöörates kooris tegusõnu (ühel korral). Rääkimist sisaldavate tegevuste puhul torkab silma see, et grammatiliste konstruktsioonide (ja pragmaatika ehk nende konstruktsioonide kasutamise oskuse) õpetamist rääkimisülesannetes ei kasutanud vaadeldud tundides ükski õpetaja.

Vaadeldes rääkimist sisaldavaid õpitegevusi, võib koolitüübiti näha erinevusi: vene õppekeelega koolides kasutatakse rohkem kooris valjusti grammatika õppimist ja sõnade kordamist, eesti õppekeelega koolides pisut enam pikemat arutelu sisaldavaid ülesandeid ja vähem ainult nimetamist eeldavaid ülesandeid (vt tabel 1).

Tabel 1. Õpitegevused, mis sisaldasid mis tahes moel rääkimist ehk n-ö suulist elementi

	Eestikeelne kool mõne muukeelse õpilasega klassis	Eestikeelne kool enam kui 10 muukeelse, enamasti venekeelse õpilasega klassis	Venekeelne kool, kus osa aineid õpetatakse eesti keeles
Sissejuhataav vestlus		8	8
Kokkuvõttev vestlus		1	1
Arutelu kindlal teemal (nt pärast lugemisülesannet)		6	2
Pildi järgi küsimustele vastamine			2
Küsimused-vastused kas mõne sõna või grammatikaelemendi omandamiseks		3	
Nimetamine (sõnavaraharjutused)	1	3	10
Kooris millegi (nt kas sõnade või vormide) kordamine			1

Kirjutamist sisaldavad õpitegevused

Kirjutamist sisaldavatest õpitegevustest annab ülevaate tabel 2.

1. Eestikeelsed koolid, kus mõned muukeelsed lapsed (vaatluses kaks kooli, kokku vaadeldi nelja eesti keele tundi, sh üht lugemistundi)

Neljast tunnist kirjutati ühes. Selles tunnis kirjutati ühel korral sõnu tahvlile ning teisel korral tehti võõrsõnade õigekirja kinnistavaid töövihikuharjutusi.

2. Eestikeelsed koolid, kus on rohkem kui 10 muukeelset (enamasti venekeelset) õpilast

Kahes vaadeldud tunnis ei kirjutatud üldse, ülejäänud tundides oli kõigis mõni ülesanne, mis sisaldas kirjutamist. Kõige tavalisem oli töövihikus või töölehel olevate harjutuste tegemine. Töövihikuharjutustes oli üldjuhul vaja õpilasel kirjutada mõni sõna (nt lõpetada lause, lisada lünka puuduv sõna). Ühel korral kirjutati lause algus vihikusse ning teise õpilase öeldud sõna lisati lausesse. Kahel korral kirjutati sõnu ka tahvlile. Kirjutamine sisaldas ka õigekirja õppimises (nt parandati ühel korral töövihikuharjutuses vigu, kirjutati etteütlus) ning ühel korral tegeleti kirjatehnikaga. Pikema teksti, st rohkem kui kahe sõna pikkuste üksuste kirjutamise oskust arendati kolmes tunnis, kus kõigis kirjutati jõuluvanaale kirja.

3. Vene õppekeele koolid, kus osa aineid õpetatakse eesti keeles

Kahes vaadeldud tunnis ei kirjutatud üldse. Vene õppekeele kooli eesti keele tundides kasutati üsna piiratud valikut kirjutamist sisaldavaid õpitegevusi: kirjutati üldjuhul kas töövihikusse (puuduvad sõnad vm sarnased ülesanded, kokku viiel korral) või töölehele (ühel korral). Pikemaid, st vähemalt kahest sõnast või ühest lausest koosnevaid tekste ei kirjutatud üheski vaadeldud tunnis.

Tabel 2. Õpitegevused, mis sisaldasid mis tahes moel kirjutamist

	Eestikeelne kool mõne muukeelse õpilasega klassis	Eestikeelne kool enam kui 10 muukeelse õpilasega klassis	Venekeelne kool, kus osa aineid õpetatakse eesti keeles
Kirjutatakse pikemat teksti (loovkirjutamine)		3	
Kirjutatakse sõnu vihikusse	1		
Kirjutatakse üksikuid sõnu tahvlile	1	2	
Kirjutatakse üksikuid sõnu töövihikusse		9	5
Kirjutatakse üksikuid sõnu töölehele		1	1

Tehakse vigade parandust		1	
Kirjutatakse etteütlust		1	
Kirjatehnikaülesanded		1	

Kokkuvõtlikult võib öelda, et kirjutamist arendati üsna eri tüüpi õpitegevuste käigus, kuid enamasti toimub töö ainult sõna ja mitte konstruktsiooni või lause tasandil. Eesti õppekeelega kooli klassis, kus on rohkem kui 10 vene emakeelega last, kirjutati ka pikemat teksti ehk kirja.

Lugemist sisaldavad õpitegevused

1. Eestikeelsed koolid, kus mõned muukeelsed lapsed (vaatluses oli kaks kooli, kokku vaadeldi nelja eesti keele tundi, sh üht lugemistundi)

Kõigis neljas vaadeldud eesti keele tunnis leidis õpitegevusi, milles õpilastel tuli lugeda. Kahel korral oli tegemist lugemisoskust arendava tegevusega, kus õpilased lugesid lugemikust teksti, millele järgnes lugemisülesanne (õigete vastuste märkimine, lünkade täitmine). Ühel korral loeti kooris võõrsõnu. Sõnavara arendamise ülesanne sisaldas sõnade lugemist ja õigesse kohta kleepimist. Lugemistunnis loeti enda valitud raamatut.

2. Eestikeelsed koolid, kus on rohkem kui 10 muu emakeelega (enamasti venekeelset) õpilast (kokku vaadeldi 16 eesti keele tundi)

Viies tunnis ei tehtud üldse lugemist sisaldavaid tegevusi (vt tabel 3). Suurem osa tunde aga siiski sisaldas tegevusi, kus õpilastel tuli lugeda. Kõige sagedamini oli selliseks tegevuseks mõne teksti lugemine õpikust või lause lugemine tahvlilt ning sellele järgnev lugemisülesanne (kuuel korral). Neljal korral anti õpilastele lugemiseks tekst, kuid sellele ei järgnenud ülesannet. Kahel korral tuli õpilastel lugeda midagi kooris (nt luuletust).

3. Vene õppekeelega koolid, kus osa aineid õpetatakse eesti keeles

Neljas tunnis (üheksast) ei tehtud lugemisega seotud õpitegevusi. Vene õppekeelega kooli eesti keele tundides lugesid õpilased iseseisvalt pikemat teksti ainult ühel korral. Ühel korral loeti dialoogi (esialgu paaris, seejärel kogu klassile). Kahel korral loeti teksti lause haaval ning veel ühel korral järgnes lause(osa) lugemisele ülesanne (lisada lause lõpp). Ühel korral loeti lauseid kooris valjusti ning ühel korral tehti tahvlil lugemisharjutust, kus õpilastel tuli silbid sõnaks ühendada.

Tabel 3. Õpitegevused, mis sisaldasid mis tahes moel lugemist

	Eestikeelne kool mõne	Eestikeelne kool enam kui	Venekeelne kool, kus osa
--	-----------------------	---------------------------	--------------------------

	muukeelse õpilasega klassis	10 muukeelse õpilasega klassis	aineid õpetatakse eesti keeles
Pikem tekst õpikust ilma järgneva ülesandeta		4	
Pikem tekst õpikust koos järgneva ülesandega	2	6	1
Dialogi lugemine paarilisega			1
Lausepikkuste üksuste lugemine			2
Lausepikkuste üksuste lugemine koos järgneva ülesandega			1
Kooris lugemine	1	2	1
Lugemisülesanne tahvlil (silpide ühendamine sõnaks)			1
Sõnavaraülesanne, mis sisaldas sõnade lugemist töölehel	1		

Võttes kokku lugemist sisaldavate ülesannete kirjelduse, torkab silma, et eestikeelses koolis ei tehtud vaadeldud tundides pikemaid lugemisülesandeid (kuigi samas oli ühes koolis eraldi lugemistund). Eestikeelsetes koolides kasutas õpetaja neljal korral sellist lugemistegevust, millele ei järgnenud ülesannet ehk tegemist ei olnud funktsionaalse lugemise oskust harjutava tegevusega. Venekeelses koolis loeti rohkem kooris ning ainult ühel korral pikemat teksti.

Kuulamist sisaldavad õpitegevused

Kuulamisena võib põhimõtteliselt käsitleda paljusid õpitegevusi, mille käigus õpetaja õpilastele juhiseid jagab, kuid alljärgnevas on siiski vaadeldud neid tegevusi, kus kuulamine sisaldus eesmärgipärase tegevusena. Kuulamist kui üht tegevust sisaldavatest õpitegevustest annab ülevaate tabel 4.

1. Eestikeelne kool, kus klassis mõned muukeelsed õpilased (vaatluses oli kaks kooli, kokku vaadeldi nelja eesti keele tundi, sh üht lugemistundi)

Kuulamisülesandeid vaadeldud eesti keele tundides ei tehtud.

2. Eestikeelsed koolid, kus on rohkem kui 10 muukeelset (enamasti venekeelset) õpilast (vaadeldi kokku 16 eesti keele tundi)

Viies tunnis tehti kuulamisülesandeid. Kuuel korral oli tegemist kuulamisülesandega, kus õpilastel tuli pärast kuulamist vastata küsimustele, ning ühel juhul järgnes kuulamisele ka arutelu.

3. Vene õppekeele koolid, kus osa aineid õpetatakse eesti keeles (kokku vaadeldi üheksat tundi)

Kuulamisülesandeid kasutati neljas tunnis. Kolmel juhul oli tegemist traditsioonilise ülesandega, kus pärast teksti kuulamist tuli õpilastel täita tööleht. Ühel korral pidid õpilased teksti kuulama ning seejärel sama teksti ise lugema ning ühel korral tuli kuulata sõnu, nt toiduainete nimetusi, ja neid siis ise valjusti korrata. Kahel korral pidid õpilased kuulama õpetaja ette loetud teksti, ühel korral järgnes sellisele kuulamisele arutelu, kus selgitati sõnade tähendusi, ning teisel korral tuli õpilastel otsustada, kas õpetaja lause oli sisult õige või vale.

Tabel 4. Õpitegevused, mis sisaldasid kuulamist

	Eestikeelne kool mõne muukeelse õpilasega klassis	Eestikeelne kool enam kui 10 muukeelse õpilasega klassis	Venekeelne kool, kus osa aineid õpetatakse eesti keeles
Tekst kuulamiseks, sellele järgneb ülesanne		6	3
Tekst kuulamiseks, sellele järgneb arutelu		1	
Tekst kuulamiseks, seejärel loevad õpilased seda iseseisvalt			1
Õpetaja loeb teksti ette, järgnevad sõna tähenduse selgitused, arutelu, kas õpilased said sõnast aru või mitte			1
Õpetaja loeb ette lause, õpilased otsustavad, kas see on sisuliselt õige või vale			1
Kuulatakse sõnapikkuseid üksusi ja seejärel korratakse neid valjusti			1

Koolitüüpide erinevusi on kuulamisülesannete puhul väga raske välja tuua, sest eri koolides oli vaatluse all eri arv eesti keele tunde, ning see, et eestikeelses koolis üldse kuulamisülesandeid ei tehtud, võib ühelt poolt tuleneda küll õpetajate valikust, kuid teisalt ka vaadeldud tundide väiksemast arvust. Kindlasti on ka eesti emakeelega õpilastega võimalik sisukaid ja eesmärgipäraseid kuulamisülesandeid teha. Vene õppekeele koolis oli üsna

mitmel korral just õpetaja see, kes teksti ette luges. Samas on teada, et mitmelt eri inimeselt tulnud keeleline sisend on õppija jaoks kasulikum kui ühelt kõnelejalt tulnud sisend ning seetõttu võiks tundides kasutada julgelt ka teiste kõnelejate tekste.

Kokkuvõtlikult on näha, et eesti keele tundides küll tegeletakse kõikide osaoskuste arendamisega, kuid kirjutamist ja rääkimist sisaldavate tegevuste puhul toimub töö ainult sõna, aga mitte lause või konstruktsiooni tasandil. See tähendab, et kasutatakse varem selgeksõpitud lauseid (tihti sissejuhatavates vestlustes) ja õpitakse küll sõnu, mida siis kas kirjutatakse või nimetatakse, kuid ei õpita konstruktsioone ega kuigivõrd ka lauseid. Väga vähe tegeletakse sõnast pikemate üksuste kirjutamisega.

3.3. Tundides kasutatud meetodid

Edasine analüüs keskendub detailselt vaatlustulemustele vaatluslehe küsimuste või küsimusteplokkide kaupa.

Õpetaja diferentseerib õpet tugevama keeletaseme ja nõrgema keeletaseme õpilase vahel

Valdav enamus vaadeldud tundidest algas vaatlejate hinnangul tunni eesmärkide tutvustamisega. Üksikutes tundides seda ei tehtud, sama õpetaja võis ühes tunnis seda teha ja teises mitte. Õppeainena eristus muusikatund, kus kolmes koolis ei selgitatud tunni teemat ja eesmärki.

Illuka Kooli ja Haabneeme Kooli õpetajad ei diferentseerinud õpet tugevama ja nõrgema keeletasemega õpilaste vahel, sest vaatlusandmete põhjal puudus selleks vajadus. Tartu Annelinna Gümnaasiumis diferentseeriti õpet igas vaadeldud tunnis, Maardu Gümnaasiumis olenes diferentseerimine õpetajast. Kallavere Keskkoolis diferentseeriti õpet kõikides õppeainetes välja arvatud kehaline kasvatus (ujumine) ja muusika. Kohta-Järve Järve Koolis toetab abiõpetaja nõrgema keeletasemega õpilasi. Kohtla-Järve Ahtme Põhikoolis oleneb diferentseerimine õpetajast – diferentseeriv õpetaja teeb seda igas tunnis ja kes vahet ei tee, ei tee seda üheski tunnis. Sama olukord oli Tallinna Kuristiku Gümnaasiumis, kus kaks õpetajat diferentseerisid õpet igas nende läbi viidud tunnis ja üks õpetaja ei teinud seda üheski tunnis. Sillamäe Eesti Põhikoolis diferentseeris üks õpetajate tandem õpet individuaalselt, kuid vaatluste põhjal mitte piisavalt, sest oli nõrgemaid õpilasi, kes jäid keelega hätta. Teine tandem aitas siis, kui mõni õpilane abi küsis, muidu diferentseerimist ei toimunud. Tallinna Laagna Gümnaasiumis ja Jõhvi Vene Põhikoolis ei diferentseeritud õpet üheski vaadeldud tunnis. Sinimäe Põhikoolis ei toimunud diferentseerimist muusikatunnis ja mõnevõrra vähem tehti seda matemaatikas. Ülejäänud vaatluste puhul eristus eesti keele tund, kus seda tehti, siiski mitte kõikides vaadeldud tundides.

Õpetaja julgustab õpilasi tunnis rääkima eesti keeles

Õpetajad julgustasid õpilasi tunnis kasutama eesti keelt kooli siseselt erinevalt. Eesti keele tundides rohkem, teistes õppeainetes vähem või üldse mitte (näiteks loovainetes,

matemaatikas ja kehalises kasvatuses). Positiivselt eristusid kaks kooli, kus kõikides õppeainetes julgustasid õpetajad kasutama eesti keelt “piisavalt” (Kohtla-Järve Järve Kool ja Sillamäe Vanalinna Kool) ja kaks kooli, kus õpetajad julgustasid kasutama eesti keelt “piisavalt” või “vähesel määral” (Kallavere Keskkool, Tartu Annelinna Gümnaasium).

Õpetaja jälgib, et kõik õpilased saaksid tunnis rääkida

See, kui palju saavad õpilased tunnis kaasa rääkida, sõltub nii õppeainest kui ka õpetajast. Sama õpetaja võib eri tundides käituda erinevalt. Enamikus vaadeldud eesti keele tundides said õpilased kaasa rääkida “piisavalt”. Samas kui matemaatikas, kehalises kasvatuses ja kunstis tunduvat vähem.

Õpetaja jälgib, et kõik õpilased oleks tegevustesse kaasatud ja keegi ei jääks kõrvale

Kõikides vaadeldud tundides täheldati, et õpilased on kaasatud tunnitegevustesse, välja arvatud Sillamäe Eesti Põhikooli üks muusikatund.

Õpetaja teeb paaris- ja/või rühmatööd

Paaris- või rühmatöid tehakse üldiselt vähe ja see sõltub pigem õpetajast kui õppeainest. Paaris- või rühmatöid tehti nii eesti keele, matemaatika ja inimeseõpetuse tunnis kui ka kehalises kasvatuses ja muusikas. Üldse ei kasutatud paaris- või rühmatööd kunstis.

Paaris- ja/või rühmatöö puhul õpetaja kontrollib, kas õpilased kasutavad eesti keelt

Paaris- ja rühmatöö puhul kontrollivad vähesed õpetajad, kas õpilaste omavaheline suhtluskeel on eesti keel. Sama õpetaja ühes tunnis kontrollis seda, samas teises mitte.

Klassis on keeleõpet toetav keskkond, nt seintel on keeleõpet toetavaid jooniseid/tabeleid/pilte

Üldjuhul on klassides keeleõpet toetav keskkond (näiteks on seintel toetavaid materjale), välja arvatud mõnes muusikatunnis ja kehalise kasvatuses tunnis. Eristusid kolm kooli: Sillamäe Eesti Põhikoolis oli keeleõpet toetav keskkond kolmes vaadeldud klassiruumis, samas kui kuues klassiruumis seda polnud. Tallinna Kuristiku Gümnaasiumis oli toetav keskkond kolmes klassiruumis ja seitsmes seda polnud. Maardu Gümnaasiumis ei olnud üheski vaadeldud klassiruumis keeleõpet toetavat keskkonda.

Tunnis on emotsionaalselt hea õhkkond

Kõikides vaadeldud tundides valitses vaatlajate hinnangul emotsionaalselt hea õhkkond.

Õpetaja suunab lapsed kasutama sõnastikke ja teatmeteoseid

Sõnastikke suunasid õpetajad kasutama vaid kolmel korral eesti keele tundides (Illuka, Kuristiku ja Kallavere koolides).

Õpetaja suunab lapsi kasutama digivahendeid

Digivahendeid vaadeldud tundides peaaegu ei kasutatud. Hinnangut “teeb tunnis piisavalt” märgiti vaid viiel korral (loodusõpetuses, muusikas, inimeseõpetuse ja kunsti tunnis ning kahel korral eesti keeles). Kolmes tunnis kasutas õpetaja digivahendeid “vähesel määral” (matemaatikas, loodusõpetuses, inimeseõpetuses). Siinjuures on oluline märkida, et digivahendite kasutamine sõltub mitte konkreetsest õpetajast, vaid ainetunnist. Õpetaja, kes kasutas digivahendeid näiteks matemaatikatunnis, ei kasutanud neid eesti keele või inimeseõpetuse tundides.

Õpetaja reageerib õpilaste suuliste vigadele, parandab neid ise. / Õpetaja reageerib õpilaste suuliste vigadele, paludes/küsites õpilasel öeldut korrata / ise parandada

Enamasti õpetajad reageerivad õpilaste suuliste vigadele, parandades neid ise, vähem lasevad õpetajad õpilasel endal öeldut parandada. Eesti keele tunde iseloomustab see, et sama õpetaja kasutab tunni jooksul mõlemat lähenemist (kord parandab ise, kord laseb seda õpilasel teha). Eristusid Haabneeme Kool ja Tartu Annelinna Gümnaasiumi eesti keele tunnid, kus õpetajad märkasid vigu, kuid ei parandanud, vaid lasid seda teha õpilasel endal. Ka nende koolide teistes ainetundides lasid õpetajad õpilastel end ise parandada. Seevastu Maardu Gümnaasiumis ei parandatud suulisi vigu või tehti seda vähe, eesti keele tunnis üldse mitte. Loovainete ja kehalise kasvatuse tundides ei pööratud suuliste vigade parandamisele peaaegu üldse tähelepanu.

Õpetaja reageerib õpilaste kirjalikele vigadele (nt käib klassis ringi, vaatab vihikutesse)

Kirjalikele vigadele reageeriti mõnevõrra vähem, st õpetaja käis ja vaatas õpilaste tunnis kirjutatud harvemini. Valdavalt tehti seda eesti keele ja matemaatikatunnis. Viimase puhul ei ole selge, kas vaadati eesti keele vigu või näiteks arvutusvigu. Üldse ei vaadanud õpetaja tunni jooksul vihikutesse Kohtla-Järve Ahtme Põhikoolis. Tallinna Laagna Gümnaasiumis, Haabneeme Koolis, Tartu Annelinna Gümnaasiumis ja Sillamäe Vanalinna Koolis tehti seda aga pea igas vaadeldud tunnis.

On arusaadav, kas õpetaja antud ülesanne ja vigadele tähelepanu juhtimise viis arendab keelekasutuse ladusust või täpsust

Peaaegu kõik õpetajad kasutavad eri meetodeid, et selgitada ja aidata omandada sõnavara, vähem tehakse seda loovainete ja kehalise kasvatuse tundides. Mõnevõrra ebaühtlasem on see, kas õpetaja antud ülesannete ja vigadele tähelepanu juhtimise viis arendab keelekasutuse täpsust. Siin sõltub tulemus konkreetsest õpetajast ja ka ainetunnist, st, et sama õpetaja võib eri tundides käituda erinevalt. Väga kirju pilt avaldub eestikeelsete sõnade tähenduse selgitamiseks kehakeele, visuaalide või esemete kasutamisel. Rohkem tehakse seda kunstitunnis, kuid siiski mitte igas koolis. Kohtla-Järve Järve Koolis, Tartu Annelinna Gümnaasiumis, Maardu Gümnaasiumis, Kallavere Keskkoolis ja Tallinna Kuristiku Gümnaasiumis tehti seda kõigis vaadeldud tundides (v.a muusikatundides). Õpetajate keelekasutus arvestab õpilaste keeletaset igas koolis, küll võibolla mitte igas ainetunnis.

Vähem on märgata õpilaste keeletasemega arvestamist loovainete tundides ja kehalises kasvatuses, kuid ka ühes eesti keele tunnis Sillamäe Põhikoolis.

Õpetaja juhendab õpilasi õpioskuste arendamisel, selgitab, kuidas õppida

Õpioskuseid selgitatakse ja arendatakse teadlikult üldiselt vähe. On koole, kus seda ei tehtud üldse (näiteks Tallinna Laagna Gümnaasium) või tehti vaadeldud tundidest vaid ühes ainetunnis (näiteks Illuka Koolis, Jõhvi Vene Põhikoolis, Kohtla-Järve Järve Koolis). Pea igas tunnis õpetatakse õpioskusi Maardu Gümnaasiumis, Haabneeme Koolis, Kallavere Keskkoolis ja Sinimäe Põhikoolis.

Õpetaja kasutab erinevaid meetodeid, et selgitada ja aidata omandada sõnavara (nt, hääldab aeglaselt, kordab sõnu, selgitab tähendust, loob seoseid)

Enamik õpetajaid kontrollib täpsustavaid küsimusi kasutades, kas õpilased on räägitust aru saanud. Siiski oli ka üksikuid eesti keele tunde, kus seda ei tehtud, samas kui mõnes loovainete tunnis tehti.

Õpetaja kasutab erinevaid meetodeid, et selgitada ja aidata meelde jätta keele grammatilisi struktuure

Grammatiliste struktuuride meeldejätmiseks kasutavad õpetajad eri meetodeid harva, sh vähestes eesti keele tundides. Üksikuid näiteid on ka matemaatika ja loodusainete tundides.

Õpetaja selgitab eestikeelseid sõnu eesti keele abil ilma tõlkimata (nt sünonüüme, antonüüme, ümbersõnastusi) / Õpetaja tõlgib mõisteid, kui õpilased ei saa aru

Sünonüümide abil ilma tõlkimata selgitati eestikeelseid sõnu peaaegu kõigis vaadeldud koolides, vähem tehti seda Kohtla-Järve Ahtme Põhikoolis ja Illuka Koolis. Mõistete tõlkimist eesti keelde tehakse harva, enam märgiti seda Tartu Annelinna Gümnaasiumis ja Sillamäe Vanalinna Koolis.

Õpetaja kohandab ülesannet, et pakkuda jõukohast tegevust nõrgematele ja väljakutset kiirematele

Üldist õppe diferentseerimist, st ülesannete kohandamist nõrgematele ja tugevamatele, toimus vähe. Üldse ei esinenud seda Jõhvi Vene Põhikoolis, Sillamäe Eesti Põhikoolis, Sillamäe Vanalinna Koolis. Seevastu peaaegu igas tunnis, kas või mõnel korral, diferentseeriti õpet Kallavere Keskkoolis ja Haabneeme Koolis. Mõnevõrra üllatuslikult toimus õppe diferentseerimine ka ühes klassijuhatajatunnis. Samuti osa kehalise kasvatus ja muusikatundides.

Õpetaja kasutab tunnis mängulisi elemente

Mängulisi elemente kasutavad enam-vähem kõik õpetajad, seda ei tee pigem kunstiõpetajad. Üldse ei kasutatud mängulist tegevust Sillamäe Eesti Põhikoolis ja vaid põgusalt esines mängulisi elemente Tallinna Kuristiku Gümnaasiumis ja Maardu Gümnaasiumis.

Õpetaja keelekasutus arvestab õpilaste keeletaset

Pea kõik õpetajad arvestavad keelekasutuses õpilaste keeletaset. Seda ei teinud neli õpetajat neljast eri koolist kehalises kasvatuses, tööõpetuses, loodusõpetuses ja muusikas.

3.4. Eri keelte kasutamine tundides

Vaatlejatel tuli hinnata kõikide tundide puhul seda, mis keeles tunnis õpitegevus toimus. Iga keele kasutamise osakaalu tunnis hindasid vaatlejad hinnanguliselt ning protsentides, seda õpetajate ja õpilaste kohta eraldi. Ülevaade on esitatud koolitüübiti.

1. Eestikeelne kool, kus klassis mõned muukeelsed õpilased (kaks kooli, Haabneeme ja Kallavere kool, kokku kolm klassikomplekti)

Kõikides koolides toimus õppetöö eesti keeles. Haabneeme Koolis olid kõik vaadeldud tunnid 100% eesti keeles. Kallavere koolis rääkis **õpetaja** tundides ainult eesti keeles, ühes vaadeldud klassis kasutasid **õpilased** vene keelt kolmes tunnis (eesti keel, inimeseõpetus, ujumine) hinnanguliselt 10% ajast, teises klassis tehti seda ainult ühes tunnis (inimeseõpetus) hinnanguliselt u 5% ajast. Ühtegi võõrkeeletundi vaadeldud tundide hulka ei sattunud.

2. Eestikeelsed koolid, kus on rohkem kui 10 muukeelset (enamasti venekeelset) õpilast (vaadeldud kokku kaheksa klassikomplekti)

Kokku kuues klassis rääkis **õpetaja** kogu koolipäeva kestel, st kõikides tundides eesti keelt. Teisteski vaadeldud koolides kasutas õpetaja üldjuhul ainult eesti keelt. Vene keelt kasutati tunnis enamasti siis, kui projektiõpetaja, kes tegeles vene emakeelega lastega, seletas vene keeles tööjuhiseid (5–10% tunni ajast) või kui muusikaõpetuse tunnis lauldi üht jõululaulu ka vene keeles (hinnanguliselt 5% tunni ajast).

Eesti keele tundides rääkis õpetaja üldjuhul kogu tunni eesti keeles, erandiks oli ühes koolis (Illuka Kool) abiõpetaja, kes kasutas u 5% tunni ajast eesti keelt ühe-kahe õpilasega suheldes.

Inglise keele tundides kasutas ühes tunnis õpetaja hinnanguliselt 5% ajast eesti keelt ja ülejäänud aja inglise keelt, teises klassis (teine õpetaja) aga kogunisti umbes poole tunni ajast eesti keelt. Ühel korral leidis ingliskeelset teksti ka loodusõpetuse tunnis, kus õpetaja kasutas inglise keelt (paari lauset), et korrata ingliskeelses videos toimuvat (loodusõpetuses).

Õpilased kasutasid kõikide tundide ajal ainult eesti keelt kahes koolis (Kohtla-Järve Järve Kool ja Tallinna Kuristiku Gümnaasium). Teistes koolides varieerus eesti keele kasutamise aeg õppeaineti: eesti keele tundides võis laste kõne olla eestikeelne 80% (kahes tunnis) või 90% (neljas tunnis, ühes neist seletas abiõpetaja töökäske vene keeles) või 99% (ühes tunnis) ulatuses.

Vene keelt kasutasid õpilased peale abiõpetajaga rääkimise ka omavahel suhtlemiseks, eesti keele tundides vähe (u 10–20% ajast), matemaatikatunnis võis aga venekeelset kõnet märgata rohkem (kahes tunnis u 25%, kolmes tunnis u 10% ajast). Loodusõpetuse tundides (vaatluse all oli kaks tundi) räägiti samuti peamiselt eesti keeles ja ühes tunnis kasutasid õpilased u 10% ajast omavahelises suhtluses vene keelt. Muusikatunde oli vaatluse all viis, neist kolmes kasutasid õpilased kogu tunni vältel ainult eesti keelt, ühes tunnis lauldi üht venekeelset laulu (u 5% tunni ajast) ning ühes tunnis (Sillamäe põhikoolis) kasutasid õpilased eesti keelt u 60% tunni ajast ning vestlesid omavahel ülejäänud aja, seega u 40% ajast vene keeles. Kehalise kasvatuse tunde sattus valimisse kaks ja neis rääkisid vaatlajate hinnangul ka õpilased ainult eesti keelt.

Piirkonniti keelte kasutamises süsteemsust ei ilmne, pigem sõltub eesti keele kasutus koolist ja õppeainest (eesti keele tundides räägiti eesti keeles loomulikult rohkem, teistes tundides vähem). Vene keelt kasutavad õpilased omavahelises suhtluses ning ühe erandiga kõige rohkem hinnanguliselt 25% ajast, enamasti aga vähem.

3. Vene õppekeele koolid, kus osa aineid õpetatakse eesti keeles

Vaadeldud viies eesti keele tunnis kasutasid **õpetajad** ainult eesti keelt, ühes eesti keele tunnis on rääkis vaatlaja hinnangul õpetaja 15% ajast vene keeles. Loodus- ja inimeseõpetuse tundides rääkis õpetaja samuti enamasti täielikult eesti keeles, ainult ühes loodusõpetuse tunnis (Sillamäe Vanalinna Kool) kasutas õpetaja hindaja hinnangul u 5% ajast vene keelt. Matemaatikatunnid toimuvad aga vene õppekeele koolides enamasti vene keeles (Maardu ja Sillamäe Vanalinna koolis täielikult vene keeles, Kohtla-Järve Ahtme koolis u 50% ulatuses vene keeles), ühes koolis (Tartu Annelinna Gümnaasium) üldiselt eesti keeles ja hinnanguliselt kasutas õpetaja vene keelt u 5% tunni ajast. Kunsti ja käsitöö tundides räägib õpetaja üldjuhul eesti keeles, ainult Kohtla-Järve Ahtme koolis räägib õpetaja 90% tunni ajast vene ja 10% ajast eesti keelt. Kahe klassi puhul Jõhvi Vene Põhikoolis oli märkinud hindaja, et õpetaja kasutab ka vene keelt (10–20% ajast). Tartu Annelinna Gümnaasiumi kunsti- ja inimeseõpetuse (lõimitud õpe) tunni ajal rääkis projektiõpetaja u 10% ajast vene emakeelega õpilast abistades vene keeles. Inglise keele tundides (kokku kaks) rääkisid õpetajad üldjuhul inglise keelt (70% ajast Kohtla-Järve Ahtme Põhikoolis ja 90% ajast Sillamäe Vanalinna Koolis), ülejäänud aja kasutasid õpetajad vene keelt.

Õpilased rääkisid vene õppekeele kooli eesti keele tunnis ainult eesti keeles ühes tunnis. Neli tundi oli sellist, kus hindaja oli märkinud eesti keele kasutuse osakaalu ajaliselt 70–90 protsenti. Kahes eesti keele tunnis kasutasid õpilased poole ajast eesti, poole vene keelt (Maardu Gümnaasium ja Tartu Annelinna Gümnaasium). Matemaatikatundides rääkisid õpilased pigem vene keeles: kahes koolis u 100% tunni ajast, ühes koolis 70 (Kohtla-Järve Ahtme kool) ja ühes (Tartu Annelinna Gümnaasium) 40% ajast. Loodus- ja inimeseõpetuse tundides varieerus õpilaste eesti keele kasutamise aeg hinnanguliselt 95% ajast (ühes koolis, Sillamäe Vanalinna Kool) kuni 30 protsendini ajast (Tartu Annelinna Gümnaasium). Kunsti ja käsitöötundides rääkisid õpilased kahel juhul üldiselt (80–90% ajast) eesti keelt, Tartu Annelinna Gümnaasiumis tegid nad seda umbes poole tunni ajast ning kahes klassis (üks klass Jõhvi Vene Põhikoolist ja teine Kohtla-Järve Ahtme koolist) 10–20% ajast eesti keeles.

Vaadeldud kolmes kehalise kasvatus tunnis rääkisid õpilased kahel juhul ainult vene keeles ning ühel juhul 80% vene ja 20% ajast eesti keeles. Kahes vaadeldud inglise keele tunnis kasutati nii inglise keelt (Kohtlaja-Järve Ahtme Põhikoolis u 50% ajast ja Sillamäe Vanalinna Koolis u 90% tunni ajast), vene keele kasutus jäi vastavalt 50–10% piiresse. Eesti keelt inglise keele tundides ei kasutatud.

Kokkuvõtteks

Vaadeldes, **kui suur osa õppetööst mis keeles toimus**, võib öelda, et koolitüübiti on erisused märgatavad. Eestikeelses koolis, kus on rohkem kui kümme vene emakeelega õpilast klassis, toimus õppetöö üldiselt eesti keeles. Paaril korral täheldasid vaatlejad, et projektiõpetaja kasutas mõne lapsega suheldes omavahel vene keelt (u 5% tunni ajast). Õpilased rääkisid eesti keele tunnis 80–90% ajast eesti keeles. Teistes ainetundides võis õpilaste eesti ja vene keele kasutus varieeruda, nt muusikatunnis 5–50 protsendini, mõnes matemaatikatunnis kasutasid õpilased neljandiku ajast vene keelt.

Vene õppekeelega koolides rääkisid õpetajad eesti keele tunnis üldjuhul eesti keeles, paaris tunnis abistas projektiõpetaja mõnd õpilast vene keeles (u 5% ajast). Matemaatikatunnid toimusid aga enamasti vene keeles ning inglise keele tundides kasutati inglise keele kõrval vene keelt (seda tegid ühtviisi nii õpetajad kui ka õpilased).

Tunni alustamise viisid erinesid nii koolitüübiti kui ka aineti. Eesti õppekeelega koolides täheldasid vaatlejad veidi enam vestluse või plaanis olevate tegevuste kirjeldusega tunni alustamist, vene õppekeelega koolides oli rohkem selliseid tunnialguseid, kus õpilased tervitasid kooris õpetajat või tutvustasid end vaatlejale. Vestlusega alustati enamasti eesti keele tunde, matemaatika- ja käsitöö- või kunstitunnid algasid sageli praktiliste korralduslike tegevuste või konkreetse ülesande täitmisega. Kui sageli öeldi õpilastele selgelt eesmärgid (kas siis teema tutvustamise või planeeritud tegevuste näol), siis kordagi ei sõnastatud tunni eesmäärke õppija seisukohast lähtuvalt ehk seda, mis selles konkreetses tunnis selgeks tuleb saada, õppijaile ei öeldud ega nendega ei arutatud.

Eri osaoskuste arendamist vaadeldi eesti keele tundides. Ilmnes, et kõnelemisoskuse arendamiseks kasutati kõige sagedamini tundi sissejuhatavaid vestlusi. Eesti õppekeelega koolis (klassis, kus üle kümme vene emakeelega õpilase) kasutati tunni jooksul (harvadel kordadel) arutelu. Vene õppekeelega koolis piirdus aga õpilaste kõnelemine sageli ainult sõnade nimetamisega. Mõlemat tüüpi koolides ei tegeletud konstruktsioonide või väljendite tasandi üksuste kasutusoskuse arendamisega.

Eestikeelsetes koolides tegeleti eesti keele tundides kirjutamisoskuse arendamisega rohkem kui vene õppekeelega koolides. Pikemat teksti kirjutatigi ainult eesti õppekeelega koolides (kolmel korral kirja jõuluvanale) ning vene õppekeelega koolide eesti keele tundides piirduti sõnapikkuste üksuste kirjutamisega.

Klassikalisi lugemisülesandeid (teksti lugemine, millele järgnes loetu põhjal küsimustele vastamine vm sarnane ülesanne) tehti üldiselt ainult eesti õppekeelega koolides ja ainult ühel korral vene õppekeelega koolis.

Kuulamist arendavate õpitegevuste hulka võib lugeda nii sellised ülesanded, kus õpetaja õpilastele teksti ette luges, kui ka sellised, kus tekst tuli teiselt kõnelejalt, nt videolt. Vene õppekeelega kooli puhul torkas silma, et mitmel korral luges õpetaja teksti ette. Õppijatele oleks aga võimalikult paljudelt eri kõnelejalt pärit teksti kuulamisest hoopis enam kasu.

Vaadeldes tundides kasutatavaid meetodeid ei ilmnenud koolitüübiti mingeid selgeid erisusi. Pigem sõltus kasutatav meetod kas õpetajast või aineist.

Õpetajad reageerivad õpilaste suulistele vigadele. Enamasti parandab vigu õpetaja ise, vähemal määral laseb õpilasel endal parandada. Kirjalikele vigadele võiksid aga õpetajad enam tähelepanu pöörata. Sõnavara omandamise toetamiseks enamik õpetajaid hääldab sõnu aeglaselt, kordab neid või loob seoseid. Vähem kasutatakse visuaale või kehakeelt. Grammatiliste struktuuride meeldejätmist toetavad teadlikult vähesed õpetajad, enamasti tehakse seda eesti keele tunnis. Uute ja tundmatute sõnade tõlkimist toimub tunnis vähem, rohkem kasutatakse sünonüümide või selgituste meetodit. Üldiste õpioskuste arendamisele võiksid õpetajad enam tähelepanu pöörata. Üldist õppe diferentseerimist tehakse vähe, rohkem võiks tundides olla õpilaste võimekusele kohandatud tegevusi.

Keeleõppemeetodite kasutamise puhul ei eristunud koolid ei piirkonna ega eesti- või venekeelse õppe järgi. Erinevused olid õppeaineti sama kooli siseselt ja sõltuvad paljuski konkreetsest õpetajast.

Tuues välja vaatluse käigus saadud ja edasiste koolituste sisu kavandamiseks kõige olulisemad tulemused, tuleb esile tuua kaks põhilist arenguvajadust. Vaatlusandmete põhjal on õpetajatel puudu oskusi õppe diferentseerimises, mille käigus pakutakse jõukohaseid tegevusi nii tugevamatele kui nõrgematele õpilastele. Teiseks ilmnes, et nii kirjutamis- kui ka kõnelemisoskust arendatakse eesti keele tundides eelkõige ainult sõna tasandil, kuid vaja oleks seda teha ka nii konstruktsiooni, lause kui ka teksti tasandil.

Lisaks sisulistele teadmistele tundide ülesehituse ja kasutatud meetodite kohta saime esialgsetest vaatlustest aluse, millele luua põhjalikum tunnivaatluste metoodika, nt tuleks tulevikus küsida õpetajalt juba enne tunnivaatlust tunni teema ja allteemad ning võimalusel ka tunni kava ja koopia tehtavatest kirjalikest ülesannetest.